

ОРГАНІЗАЦІЯ ЖИТТЯ ПОЗИТИВНОЇ ОСОБИСТОСТІ: КОНСТРУКТИВНА ПРОГНОСТИКА ТА ПРОФЕСІЙНА УСПІШНІСТЬ

У статті подано теоретико-емпіричний огляд проблеми організації життя позитивної особистості в межах конструктивної прогностики та професійної успішності. Теоретико-методологічний аналіз торкається обґрунтування збереження і перетворення способу життя людини. Розгляд позитивної особистості представлений крізь призму функціонування мотиваційно-поведінкової, емоційно-регуляційної та пізнавально-комунікативної сфер. Визначено інтеграційні зони розвитку конструктивної і успішної організації життя людини на вибірці педагогів на різних етапах професійного становлення.

Ключові слова: антиципація, успішність, організація життя, позитивна особистість.

Постановка проблеми. Проблема організації життя людини є однією з актуальних тем, яка не тільки зацікавлює, але й викликає бажання підтримувати науковий діалог. Коли у заявленій проблематиці поставити акцент на вивченні детермінації цього системного процесу, то починають актуалізуватися аспекти врахування життєвого досвіду, який чинить вплив на діяльний вияв успішної реалізації особистості. На нашу думку, основою конструктивної та успішної організації життя людини є наявність позитивного досвіду, який дає змогу охарактеризувати її як позитивну особистість.

Можна з усією переконливістю стверджувати, що проблема конструктивної та успішної організації життя людини може буде віднесена до низки тих питань, що зберегли і зберігатимуть свою значущість у психологічній науці. Проте, в кризові періоди розвитку суспільства завдання життєвої організації людини суттєво ускладнюються внаслідок зростання невизначеності перспектив суспільного розвитку, на фоні яких проектується організація життя кожної конкретної особистості, а також руйнації системи старих соціально-типових сценаріїв життєвого шляху, якими озброюється суб'єкт у процесі соціалізації. Позитивне налаштування до справ дає змогу зібрати власні сили, подолати слабкість і обмеження, що створює можливості для пошуку шляхів діагностики та розвитку конструктивної і успішної організації життя людини.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Контекст теоретичного аналізу торкається огляду двох методологічних конструктів – успішності та прогностики. З огляду на існуючі дослідження феномену успішності, виділяють принаймні два напрямки – інструментальний та функціональний [3]. У роботах інструментального напрямку дослідження визначається залежність показників тих чи інших характеристик людини від зміни параметрів середовища, зіставляються показники функціонального стану, нейродинамічних ознак людини і результат її діяльності. В основному розглядається питання про те, що потрібно для діяльності, аби її показники стали кращими й успішнішими. Функціональний підхід переважно представлений в роботах соціальних психологів, у яких розглядається ефективність діяльності та її результативність через зумовлення соціально-психологічними умовами, судженнями й оцінками, які висловлює суб'єкт у процесі діяльності. Загалом, фун-

кціональний підхід щодо вивчення успішності діяльності характеризується тим, що особистість, психічні процеси, що визначають її взаємодію з іншими людьми та навколишнім світом, розглядаються в контексті соціально-психологічних умов.

Огляд досліджень феномену прогностики зосереджений навколо аналізу феномену самопередбачення як індивідуальної форми випереджального самовідображення. Різні форми проявів антиципації виділяються залежно від типу задач, які розв'язує суб'єкт, мети діяльності, що спрямовує випереджальне відображення, і від рівня перебігу психічної діяльності (усвідомлений і неусвідомлений рівні). Попри ці відмінності, їм властива одна спільна особливість – націленість на майбутнє, що знаходить вияв: у здатності діяти з випередженням щодо очікуваних подій; у процесі мисленнєвого передбачення щодо майбутніх подій; у діях, унаслідок яких повинна відбутися та чи інша подія; у сукупностях продуктів антиципації, як-от: прогнози, гіпотези, плани тощо. Загалом, антиципація розглядається як процес, продуктом якого є прогноз. Прогнозування ходу подій і дія з випередженням як одиниці пізнавальної діяльності суб'єкта, спонукають його до подолання суперечностей між даним і шуканим, що досягається антиципацією майбутнього результату розв'язання, спочатку невідомого і тому шуканого [4; 5]. Шукане є прообразом майбутнього, що створюється на мовномисленнєвому рівні психічного.

Мета дослідження полягає у теоретичному обґрунтуванні і емпіричному вивченні організації життя позитивної особистості крізь призму особливостей функціонування мотиваційно-поведінкової, емоційно-регуляційної та пізнавально-комунікативної сфер.

Виклад основного матеріалу дослідження. Психологічна наука традиційно вивчає організацію життя у зв'язку з різними аспектами розвитку особистості та соціальної групи. У вітчизняній психології були обґрунтовані уявлення про соціально-історичний спосіб життя як провідний чинник розвитку особистості. Наводячи відповідну аргументацію, Б. Ананьєв, О. Асмолов, Н. Логінова наближують поняття способу життя з розробленим Л. Виготським поняттям соціальної ситуації розвитку.

Таким чином, позиція особистості розкривається у організації свого життя, як ставлення до свого способу життя, до того положення, що займає людина у макрота мікросередовищі, через систему цілей, цінностей,

мотивів, установок, які вона реалізує у діяльності, які є результатом та ефектом (і водночас чинником) процесу формування та розвитку особистості [1; 2; 5]. Загалом організація життя зумовлена не лише об'єктивними, соціальними чинниками, вона залежить від самої людини, від змісту її зовнішньої та внутрішньої активності у процесі життя, у межах тих умов, які створюються об'єктивними чинниками [6; 7]. У процесі формування та розвитку особистості зростає міра її активності у збереженні і перетворенні власного способу життя. Саме психологічна складова організації життя займає центральне місце у побудові феномену позитивної особистості.

Цілком можна стверджувати, що позитивне налаштування людини до життя є досить асиметричним щодо подій минулого, теперішнього і майбутнього, оскільки перебуває під безпосереднім впливом емоційного життя особистості. Завдяки почуттям виникають певні бажання, прагнення, смисли, встановлюються часові орієнтири. Цей плин емоцій лише на перший погляд виглядає хаотичним. Насправді емоційна сфера, яка сповнена позитивним настроєм, детермінує у свою чергу, особистісну світобудову.

Тому, формування феномену позитивної особистості пролягає через вибір певного способу життя та діяльності, через формування своєї поведінки на основі позитивного мислення, а також зумовлюється конкретними соціальними умовами. При відносно однаковому рівні потреб у суспільстві кожна позитивна особистість

характеризується своїм індивідуальним способом їх втілення, тому поведінка людей різна і залежить від багатьох факторів. Саме тому, на нашу думку, задля подальшої успішної організації свого життя, здатності передбачати певні події і явища, особистість повинна керуватись позитивною спрямованістю та націленістю на позитивний результат свого життя.

Емпіричне дослідження, спрямоване на вивчення конструктивної та успішної організації життя позитивної особистості здійснювалось за допомогою таких методик: методика діагностики особистості на мотивацію до успіху Т. Елерса, опитувальник загального здоров'я Д. Голберга, тест "Оцінка способу життя", методика домінуючого стану Л. Кулікова, шкала радості/депресії М. Аргайла, шкала оптимізму-активності, методика діагностики комунікативно-характерологічних особливостей особистості, методика вивчення здатності до самоврядування в спілкуванні, методика "Потреба в спілкуванні", тест прогностичної компетентності В. Менделевича.

Вибірку дослідження склали: група 1 – студенти 5-го курсу педагогічного інституту СНУ імені Лесі Українки (n=16); група 2 – вчителі з 5-річним стажем, (n=16); група 3 – вчителі зі стажем 5-10 років (n=15); група 4 – вчителі зі стажем від 10 років (n=20). Загальна кількість досліджуваних – 67 осіб.

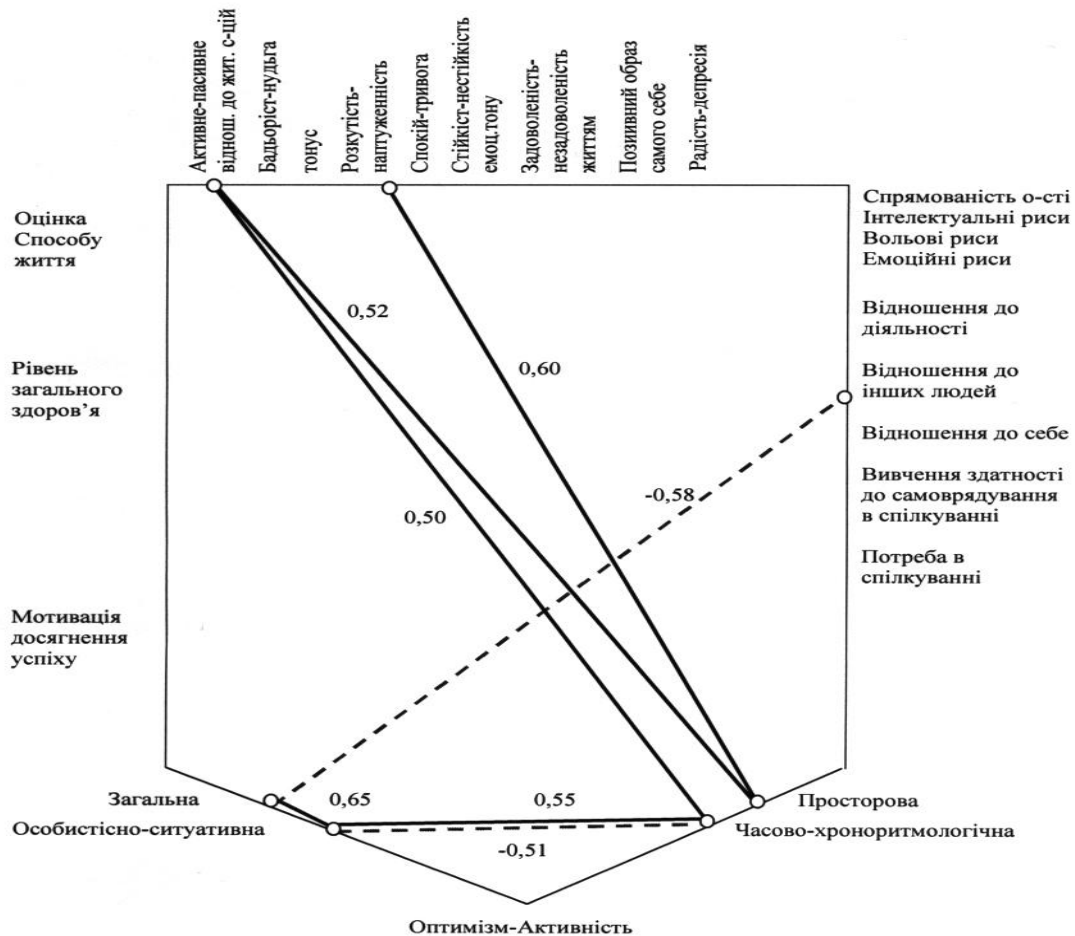

Рис. 1. Схема інтеркореляційних зв'язків конструктивної і успішної організації життя позитивної особистості (студенти 5 курсу).

Основним інтегральним показником дослідження позитивної особистості був критерій оптимізму-активності. Інтеркореляційні зв'язки між показниками діагностичних методик продемонстрували інтеграційні зони в кожній з досліджуваних груп за ознакою антиципаційної спроможності, що концентрує в собі прогностичні здібності. Зокрема, діагностика антиципаційної спроможності досліджуваних групи 1 інтегрована в емоційно-регуляційній сфері позитивної особистості (Рис. 1).

У досліджуваних цієї групи яскраво вираженими є активне, оптимістичне ставлення до життєвих ситуацій, готовність до подолання труднощів і досягнення своїх цілей, віра в свої можливості, та життєрадісність. Для цієї групи важливого значення набуває просторова складова антиципаційної спроможності, яка демонструє здібності передбачення руху предметів в просторі, координації власних рухів та моторної спритності, що пояснюється віковими параметрами досліджуваних.

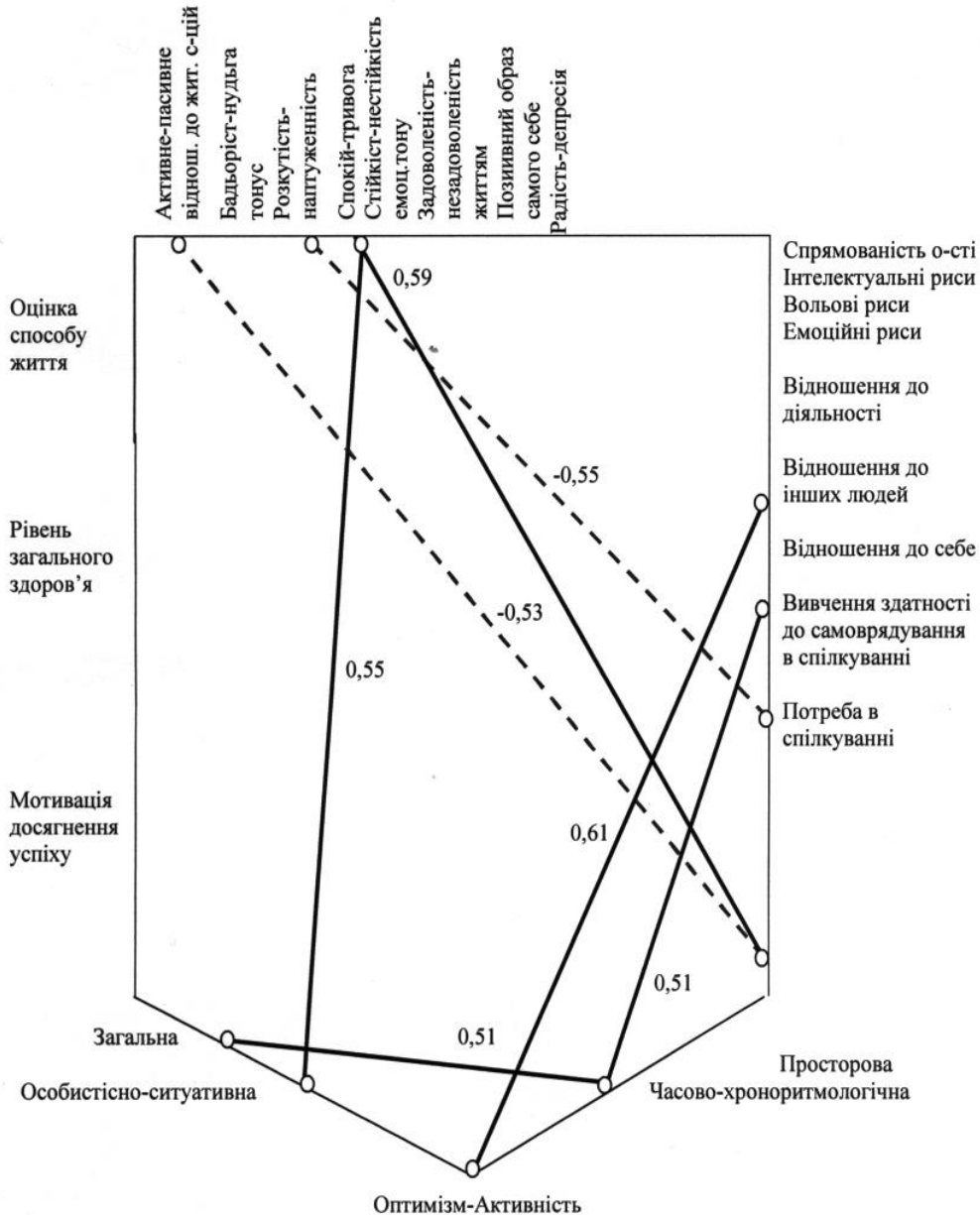

Рис. 2. Схема інтеркореляційних зв'язків конструктивної і успішної організації життя позитивної особистості (стаж від 1 до 5 років).

В групі 2 особливості прояву антиципаційної спроможності локалізовані в пізнавально-комунікативній сфері (Рис. 2). Респонденти цієї групи проявляють високу мобільність в спілкуванні, готовність до діалогу, вміють пристосовуватись до поведінки партнера, проявляють здатність змінювати стиль спілкування залежно від ситуації. В даній ситуації лю-

дина не вбачає виклику, проблеми різного характеру значною мірою вирішені або успішно вирішуються. Можливо, що ситуація оцінюється як не вирішена, але немає її активного відторгнення. Відсутнє сильне прагнення здійснювати будь-які зміни в собі, своїй поведінці чи ситуації, інтенсивно виконувати необхідні перевтілення, а більшою мірою оволодівати ситуацією. На фоні вираже-

ної потреби в спілкуванні, їм властива виражена ризикованість у поведінці. Також для даної групи характерною є особистісно-ситуативна складова антиципаційної спроможності, яка відображає комунікативний рівень антиципації, тобто здатність прогнозувати життєві події і ситуації.

У групі 3 зафіксовані діагностичні показники інтегровані в мотиваційно-поведінковій сфері (Рис. 3). Респондентам цієї групи властива висока мотивація досягнення успіху, високий полюс психологічного благополуччя та загального здоров'я. Що стосується способу життя, то із впевненістю можна сказати, що досліджувані цієї групи

вже оволоділи мистецтвом відновлювати свої сили, переживаючи емоційно-напружені ситуації на роботі, що, безумовно, позитивно відображається на результатах трудової діяльності. Вони впевнені в своїх силах, відчутті реальних внутрішніх ресурсів і можливостях та задоволені життям в цілому. Людина відчуває здатність брати на себе відповідальність і можливість робити вибір, в якому присутній голос власного «Я». Їх відчуття готовності долати труднощі в реалізації своїх здібностей, робить їх ініціативними та цілеспрямованими. Активізація вищих потреб відображається не тільки на рівні їх особистісної, але й професійної успішності.

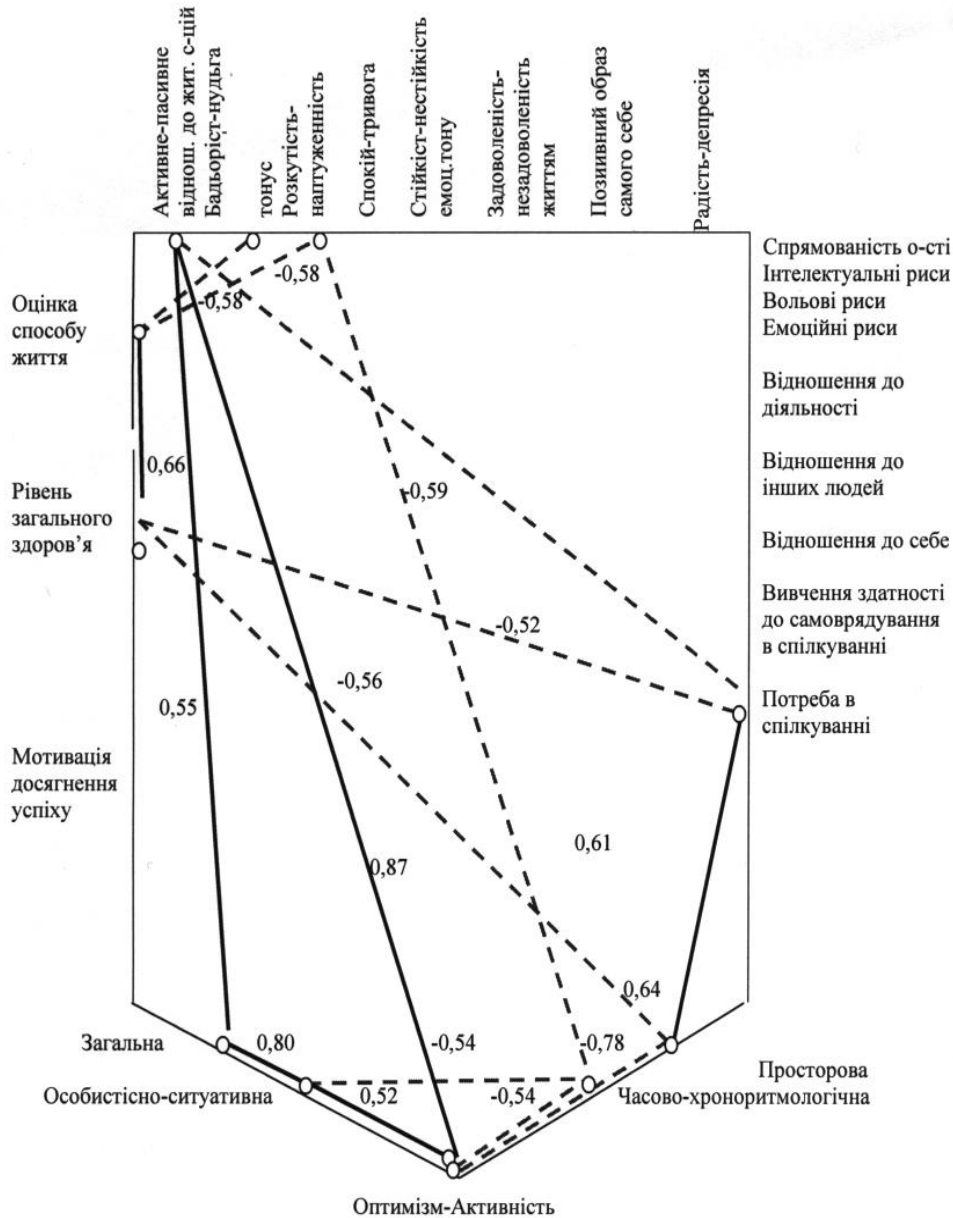

Рис. 3. Схема інтеркореляційних зв'язків конструктивної і успішної організації життя позитивної особистості (стаж від 6 до 10 років).

Щодо групи 4, то варто зазначити, що це одна із усіх експериментальних груп діагностики, антиципаційна спроможність якої локалізується у трьох сферах: емоційно-регуляційній, пізнавально-комунікативній та мотиваційно-поведінковій

(Рис. 4).

В групі 4 респондентам властиве оптимістичне ставлення до життєвих ситуацій, висока готовність до подолання перешкод. Також присутнє більш масштабне застосування ресурсів, що виражається в активізації захисних

механізмів. Переживання великої значущості життя супроводжується рівним позитивним емоційним тоном, високою емоційною стійкістю. В стані емоційного збудження у них зберігаються адекватність і ефективність психічної саморегуляції, поведінки і діяльності. Достатньо висока оцінка особистісної успішності та високий ступінь прийняття особистістю себе робить їх стійкими до психологічного стресу. Вони добре організують режим роботи і ефективного відпочинку, що, безумовно, позитивно відображається на результатах діяльності. Ці респонденти проявляють високу потребу в спілкуванні з іншими людьми та схильні до партнерства в спілкуванні.

Слід додати, що прогностична компетентність в цій групі розуміється як здатність з високою вірогідністю передбачати хід подій, що дає можливість виявити і оцінити кількісні показники антиципаційних (прогностичних) здібностей трьом складовим: особово-ситуативною, просторовою і тимчасовою. Особово-ситуативна складова відображає комунікативний рівень антиципації даної групи, тобто здатність прогнозувати життєві події і ситуації. Просторова складова демонструє здібності передбачати рух предметів в просторі, попереджувати їх. Тимчасова складова презентує хроноритмологічні особливості – здатності прогнозувати протяжність і точно розподіляти час.

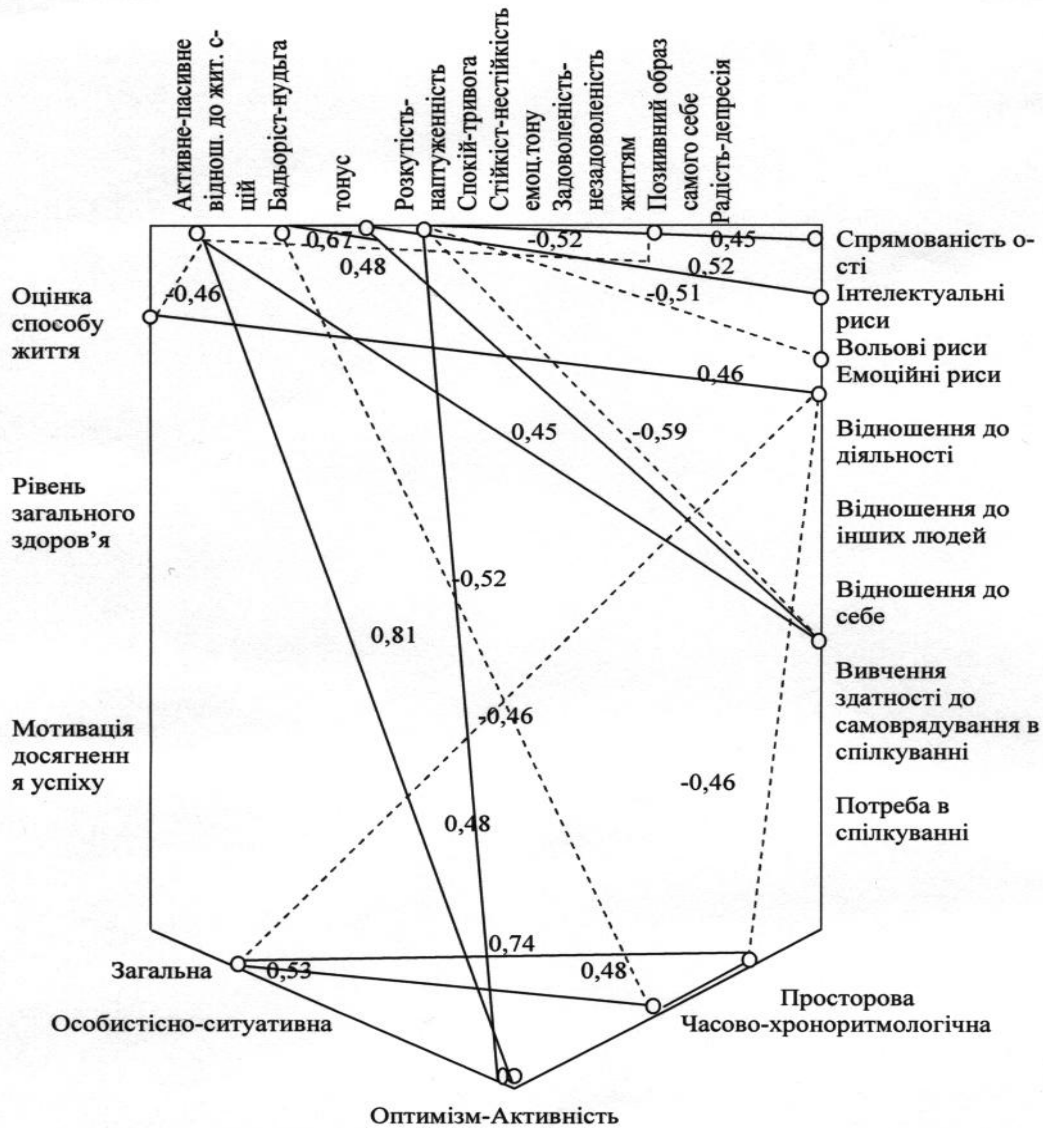

Рис. 4. Схема інтеркореляційних зв'язків конструктивної і успішної організації життя позитивної особистості (стаж від 10 років).

Висновки й перспективи подальших досліджень. На основі отриманих результатів дослідження конструктивної і успішної організації життя позитивної особистості педагога було визначено інтеграційні зони її розвитку на різних етапах його професійного становлення. Встановлено, що прогностична компетентність та особистісно-професійна успішність позитивної особистості має особливості: фахівці-педагоги зі стажем

професійної діяльності набувають інтегративних ознак функціонування емоційно-регуляційної, пізнавально-комунікативної та мотиваційно-поведінкової сфер. Це є гарною ознакою такої організації життя людини, коли чітко простежується об'єднання її соціально-психологічної адаптації та самореалізації. Таке гармонійне поєднання є нічим іншим як «позитивною особистістю», яка чітко усвідомлює виміри людського буття

у відповідності зі своїми потребами, можливостями, а відповідно й свої здібності творити позитивні переживання у власному житті.

Серед перспектив дослідження слід назвати доцільність ґрунтовнішого розгляду виділених нами сфер дослідження позитивної особистості, що поряд із пока-

зниками професійної успішності уможливають удосконалення теоретико-методологічних конструктивних вивчення прогностичних аспектів конструктивної гармонізації процесу професіоналізації.

ЛІТЕРАТУРА

1. Абульханова К. А. Время личности и время жизни / К. А. Абульханова, Т. Н. Березина. – СПб.: Алетейя, 2001. – 304 с.

2. Асмолов А. Г. Личность как предмет психологического исследования / А. Г. Асмолов. – М.: Изд-во Моск. ун-та, 1984. – 124 с.

3. Батурич Н. А. Успех, неудача и результативность деятельности / Н. А. Батурич // Психологический журнал. – 1987. – № 3, Т. 8. – С. 87-93.

4. Ломов Б. Ф. Антиципация в структуре деятельности / Б. Ф. Ломов, Е. Н. Сурков. – М.: Наука, 1980. – 280 с.

5. Некрасова И. Н. Образ жизни как конструкт системных исследований в психологии: [электронный ресурс] / И. Н. Некрасова; режим доступа: http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Mdtss/Psychology/2011/R1%5CR1S6.pdf.

6. Титаренко Т. М. Життєвий світ особистості у межах і за межами буденності / Т. М. Титаренко. – К.: Либідь, 2003. – 374 с.

7. Титаренко Т. М. Життєві завдання як практики самоконструювання особистості / Т. М. Титаренко // Соціальна психологія. – 2008. – № 6. – С. 3-11.

REFERENCES

1. Abulkhanova, K. A., Berezina, T. N. (2001). *Vremya lichnosti i vremya zhizni [Time of personality and lifetime]*. Saint Petersburg: Aleteya [in Russian].

2. Asmolov, A. G. (1984). *Lichnost kak predmet psikhologicheskogo issledovaniya [Personality as a subject of psychological research]*. Moscow : Izd-vo Mosk. un-ta [in Russian].

3. Baturin, N. A. (1987). *Uspekhi, neudachi i rezultativnost deyatelnosti [Success, failure and results of activity]*. *Psikhologicheskii zhurnal – Psychological journal*, 3, 8 (vols), 87-93 [in Russian].

4. Lomov, B. F., Surkov, Ye. N. (1980). *Antitsipatsiya v strukture deyatelnosti [Anticipation in the structure of activity]*. Moscow: Nauka [in Russian].

5. Nekrasova, I. N. *Obraz zhizni kak konstrukt sistemnykh issledovaniy v psikhologii [Lifestyle as a construct of System Research in Psychology]*. Retrieved from:

http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Mdtss/Psychology/2011/R1%5CR1S6.pdf.

6. Titarenko, T. M. (2003). *Zhyttievyi svit osobystosti u mezkhakh i za mezhamy budennosti [The world of the individual within and outside routine]*. Kyiv : Libid [in Ukrainian].

7. Titarenko, T. M. (2008). *Zhyttievi zavdannia yak praktyky samokonstruyuvannia osobystosti [The vital tasks as practice of personality self-construction]*. *Sotsialna psykholohiya – Social psychology*, 6, 3-11 [in Ukrainian].

Ж. П. Вирна

ОРГАНИЗАЦИЯ ЖИЗНИ ПОЗИТИВНОЙ ЛИЧНОСТИ: КОНСТРУКТИВНАЯ ПРОГНОСТИКА И ПРОФЕССИОНАЛЬНАЯ УСПЕШНОСТЬ

В статье представлено теоретико-эмпирическое рассмотрение проблемы организации жизни позитивной личности в пределах конструктивной прогностики и профессиональной успешности. Теоретико-методологический анализ касается обоснования сохранения и изменения способа жизни человека. Рассмотрение позитивной личности представлено через призму функционирования мотивационно-поведенческой, эмоционально-регуляционной и когнитивно-коммуникативной сфер. Определены интеграционные зоны развития конструктивной и успешной организации жизни человека на выборке педагогов на разных этапах профессионального становления.

Ключевые слова: антиципация, успешность, организация жизни, позитивная личность.

Zh. P. Virna

LIFE ARRANGEMENT OF POSITIVE PERSONALITY: CONSTRUCTIVE PROGNOSTICS AND PROFESSIONAL SUCCESS

The article provides a review of the problems of life of a positive personality within structural prognostics and professional success. Theoretical and methodological analysis of the investigation concerns the preservation and transformation of the way of human life. Integration areas of constructive and successful organization of life on the sample of teachers at different stages of professional development are defined. It is determined that prognostics competence and personal and professional success of positive personality has definite peculiarities: future teachers show active, optimistic attitude to life situations, willingness to overcome difficulties and achieve their goals, self-belief and vivacity; the anticipation abilities of teachers-beginners with experience up to five years are located in cognitive and communicative sphere, which is manifested in the high mobility in communication, willingness to dialogue, ability to adapt to the behavior of a partner and the ability to change communication style depending on the situation; teachers with experience from six to ten years show diagnostic indicators integrated in motivational and behavioral field and it is expressed in high motivation to succeed, the search for psychological well-being and general health; and the anticipation abilities of teachers with experience of more than ten years are located of all three areas – emotional and regulatory, cognitive and communicative, motivational and behavioral, which is expressed in optimistic attitude to life situations,

high willingness to overcome obstacles, prevalence of equal positive emotional tone and high emotional stability. It should be noted that such integration of functioning of selected areas indicates constructive and successful arrangement of human life with clearly traced combination of social and psychological adjustment and self-actualization. This balanced combination is peculiar to a positive personality who is aware of all the dimensions of human existence in accordance with human needs and opportunities and is able to have positive experience in his/her own life.

Keywords: anticipation, success, life arrangement, positive personality.

Подано до редакції 03.07.14
